

*До разової спеціалізованої вченої ради
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»
(76000, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35)*

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора

Барабаш Ольги Олегівни

на дисертацію Балагури Миколи Володимировича

на тему: «Роль правових механізмів у зміцненні демократичних інститутів»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 081 Право

На основі вивчення дисертації та праць, які були опубліковані за темою дисертації, встановлене наступне.

Актуальність теми дисертаційної роботи

У сучасних умовах глобалізації та швидких соціальних трансформацій дослідження впливу правових механізмів на зміцнення демократичних інститутів стає вкрай актуальним. Політична система стикається з численними викликами, що потребують не лише оперативних управлінських рішень, а й системного вдосконалення механізмів прозорості та підзвітності влади. Відсутність ефективних правових інструментів може уповільнювати розвиток демократії та знижувати рівень довіри громадян до державних інституцій. Тому глибоке розуміння ролі правових норм та інституційних механізмів є необхідним для забезпечення стабільного функціонування демократичної системи. Дослідження цих аспектів сприяє як теоретичному осмисленню процесів реформування демократичних структур, так і розробці практичних рекомендацій для підвищення їх ефективності. Запровадження інноваційних правових рішень та вдосконалення механізмів державного контролю дозволить адаптувати управлінські процеси до сучасних викликів, сприятиме зміцненню демократії та інтеграції України в європейський простір демократичних цінностей.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими планами, темами

Дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри права та публічного управління Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила» за напрямками «Трансформація правової системи України в умовах розвитку правових систем сучасності (теоретико-правовий та історико-правовий аспекти)» (державний реєстраційний номер 0116U002342) та «Закономірності

розвитку і функціонування правової держави» (державний реєстраційний номер 0111U006673).

Оцінка обґрунтованості та достовірності наукових положень і рекомендацій, сформульованих автором

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та публікаціями автора дозволило дійти висновку, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертації відзначаються високим рівнем теоретико-методологічної та емпіричної обґрунтованості. Вони ґрунтуються на фундаментальних засадах сучасної правової теорії та ґрунтовному теоретичному і нормативно-правовому аналізі особливостей застосування правових механізмів для зміцнення демократичних інститутів, зокрема, їх вплив на забезпечення підзвітності, прозорості та захисту прав і свобод громадян, а також ефективність реалізації законодавчих та контрольних процесів у сучасній системі управління державою.

Достовірність наведених у дисертації науково-методологічних положень та практичних висновків підтверджується значною кількістю опрацьованих праць вітчизняних і зарубіжних вчених, нормативних джерел, даних інтернет-ресурсів тощо. Коректність посилань на літературні джерела дозволяє чітко відокремити наукові здобутки автора від напрацювань інших науковців, джерельно-інформаційна база дослідження включає 166 найменувань.

Отримані здобувачем результати дисертаційного дослідження, сформульовані висновки та рекомендації є науково обґрунтованими і базуються на використанні сучасних методів наукового дослідження.

Варто наголосити, що по-перше, дисертаційна робота є комплексним, всебічним та логічно завершеним теоретико-правовим дослідженням, що полягає у формулюванні теоретико-правового підходу до оцінки ефективності правових механізмів у контексті забезпечення прозорості, підзвітності та дотримання принципу верховенства права в діяльності демократичних інститутів.

По-друге, у дисертаційному дослідженні обґрунтовується позиція, щодо заохочувальних норм, розглядаючи їх не лише як правовий механізм, а й як інструмент соціальної інтеграції та демократизації. Наголошується на їхній ролі у децентралізації управління, забезпеченні рівного доступу до стимулів та реабілітації правопорушників, що сприяє гуманізації правової системи. Матеріальні й нематеріальні стимули розглядаються як засіб підвищення правової культури та громадянської активності. Обґрунтовано впровадження системної стратегії реформ, яка включає стратегічне планування, вдосконалення нормативної бази, постійний моніторинг та оцінку результатів. Формування експертних груп та автоматизація управлінських процесів підвищують ефективність і прозорість реформ. Підкреслено зв'язок між правовою культурою та стабільністю

демократичних інститутів. Доведено, що високий рівень правової культури формує відповідальне громадянське суспільство, зміцнює довіру до державних органів та сприяє активній участі громадян у процесах управління.

По-третє, з урахуванням особливостей предмета, успішне виконання завдань дослідження обумовило використання комплексного підходу, який поєднує різноманітні методи та підходи для глибокого аналізу та розуміння проблематики демократичних інститутів, їх ролі в розвитку правової системи та забезпеченні основних демократичних цінностей. Зокрема, застосовувалися такі методи, як історико-правовий – дозволив виявити, як змінювались уявлення про демократичні інститути в правовій думці, від первісних форм організації до сучасних концепцій; функціональний – використовується для аналізу ролі демократичних інститутів у забезпеченні правопорядку, стабільності та справедливості; ціннісно-правовий – дозволив вивчити основні цінності правової політики (верховенство права, справедливість, рівність, свобода та правова відповідальність) та з'ясувати, як ці цінності відображаються у правових нормах і демократичних інститутах; концептуального аналізу – дозволив визначити ключові характеристики та функції таких понять, як «норми права», «регулятор», «демократичні інститути»; нормативно-правовий метод – для дослідження основних концептуальних особливостей заохочувальних норм та їх значення для зміцнення демократії; соціально-правовий метод – для вивчення правового виховання та його впливу на розвиток демократичних цінностей; порівняльно-правовий метод – дозволяє порівняти правові механізми та підходи до розвитку демократичних інститутів в Україні та інших країнах; прогностично-моделюючий – для розробки концептуальних засад стратегії побудови демократичної, правової та соціальної держави. Метод узагальнення – використаний для підсумування результатів дослідження (висновки).

Одержані наукові результати дисертації мають практичне значення, оскільки сформульовані у ній висновки та пропозиції можуть бути використані для розробки нормативно-правових актів, удосконалення механізмів державного управління, підвищення рівня правової культури суспільства та впровадження більш прозорих і ефективних інструментів реалізації демократичних принципів.

Матеріали дисертації використовуються: в навчальному процесі Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила» при викладанні курсів «Теорія держави і права», «Актуальні проблеми теорії держави і права»; науково-дослідній та експертно-аналітичній роботі Науково-дослідного інституту імені академіка УАН І.М. Луцького при виконанні наукових програм розвитку Університету Короля Данила, Прикарпатського регіону та України відповідно до плану проведення наукових досліджень, при підготовці науково-практичних експертних висновків, зауважень і пропозицій до законопроектів в зазначеній сфері.

Завершена логіка проведеного наукового дослідження, значна кількість опрацьованих інформаційних джерел, актуальна методика та відповідна апробація дають всі підстави стверджувати, що сформульовані у дисертаційній роботі Балагури М.В. наукові положення, а також висновки та рекомендації мають вагоме теоретико-методичне та практичне обґрунтування.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження

Зі змісту дисертації, опублікованих автором наукових праць дисертаційної роботи можна зробити висновок, що основні наукові положення, висновки і пропозиції сформовані автором самостійно, відображають особистий внесок дисертанта та характеризуються науковою новизною, яка, як зазначає сам Балагура М.В., полягає у формулюванні теоретико-правового підходу до оцінки ефективності правових механізмів у контексті забезпечення прозорості, підзвітності та дотримання принципу верховенства права в діяльності демократичних інститутів. Запропоновані положення дозволяють не лише глибше зрозуміти механізми функціонування демократичних інституцій, а й удосконалити підходи до їх реформування для підвищення ефективності управління та зміцнення довіри громадян до державних органів.

Серед найбільш вагомих результатів дисертаційної роботи, що визначають наукову новизну, виділимо, що уперше: розширено розуміння підходу до заохочувальних норм, який вбачає їх не тільки як механізм правового регулювання, але й як інструмент соціальної інтеграції та демократизації суспільства. Обґрунтовано впровадження інтегрованої стратегії реформ, що базується на системному та послідовному підході, який передбачає чітке визначення довгострокових цілей і поетапне впровадження змін для досягнення синергії управлінських процесів у всіх сферах діяльності демократичних інститутів. Акцентується взаємозв'язок між рівнем правової культури громадян та ефективним функціонуванням демократичних інститутів, що дозволяє розглядати правову культуру не лише як пасивне відображення правової реальності, а й як динамічний фактор, який сприяє становленню та зміцненню демократичного правопорядку.

Удосконалено: підхід, який виходить за межі традиційного розуміння демократичних інститутів як суто нормативного феномену, зосереджуючи увагу на їхньому практичному функціонуванні у взаємодії з державою та громадянським суспільством. Концепцію «правової соціалізації», яка полягає у комплексному поєднанні методів правового виховання, що базується на інтеграції когнітивних, поведінкових та емоційно-мотиваційних факторів. Методологію аналізу механізмів правового регулювання, зосереджуючи увагу не лише на їхній нормативній природі, а й на практичних аспектах реалізації, що сприяють ефективному управлінню соціальними відносинами.

Повнота висвітлення і викладення сформульованих у дисертаційній роботі положень, висновків і рекомендацій в опублікованих автором працях

Результати дослідження, його основні положення та висновки дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри права та публічного управління Університету Короля Данила, де було виконано дисертацію, а також оприлюднені на двох наукових конференціях, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції «Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення» (м. Київ, 16–17 квітня 2024 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки: вітчизняний та зарубіжний досвід» (м. Київ, 18–19 вересня 2024 року). Наукові результати дисертації висвітлені у 6 наукових публікаціях, з яких 4 статті опубліковані в наукових фахових виданнях України та 2 тези доповідей, оприлюднених у збірниках матеріалів конференцій. Наукові публікації повною мірою відображають основні результати дисертаційної роботи.

Зауваження до окремих положень дисертаційної роботи

Представлене дисертаційне дослідження безперечно має наукову новизну та творчий характер. Водночас, як і будь-яка наукова праця, воно містить дискусійні положення. На нашу думку, окремі аргументи та висновки дисертанта потребують більш детального обґрунтування та додаткових пояснень. Основними серед них є такі.

1. У роботі ґрунтовно розглянуто цінності правової політики через її основоположні принципи, проте недостатньо розкрито механізми їхньої реалізації в умовах сучасних правових та соціально-економічних викликів. Зокрема, варто більш детально проаналізувати, як рівень правової свідомості та правова культура громадян впливають на ефективність імплементації цих принципів. Також доцільно розглянути потенційні ризики та перешкоди в процесі забезпечення верховенства права та правової відповідальності, а також визначити конкретні інструменти посилення співпраці між державою та громадянським суспільством.

2. Запропоноване автором удосконалення Концепції «правової соціалізації» є ґрунтовним та сучасним, проте потребує більш детального обґрунтування щодо практичної реалізації запропонованих методів. Зокрема, варто розглянути можливі ризики та обмеження використання симуляційних моделей і цифрових технологій у правовому вихованні, а також оцінити ефективність персоналізованого підходу в умовах масової правопросвітницької роботи. Додатково доцільним було б навести приклади успішного впровадження подібних ініціатив у міжнародному контексті.

3. Незважаючи на комплексний підхід до аналізу правової політики України у сфері демократичних реформ (с. 197-198), здобувачу варто більш детально

розглянути потенційні виклики та ризики впровадження запропонованих заходів. Зокрема, модернізація виборчого законодавства та посилення контролю за політичними партіями потребують балансування між забезпеченням прозорості та недопущенням надмірного втручання в політичний процес. Також доцільно уточнити механізми адаптації міжнародного досвіду до національного правового контексту, враховуючи специфіку політичної системи України.

4. Твердження автора на с. 150 потребує уточнення. Важливим аспектом конституційної реформи є не лише її відповідність демократичним стандартам, а й механізми її реалізації. Недостатньо лише закріпити нові норми – необхідно забезпечити їхню дієвість через ефективні механізми імплементації, правозастосування та контролю. Без належних гарантій виконання навіть прогресивні конституційні зміни можуть залишитися декларативними. Тому, обґрунтуйте будь ласка, як саме передбачається забезпечити реальну дію реформованих положень на практиці?

Висловлені зауваження, хоча й вимагають уточнень з боку автора, стосуються лише окремих аспектів дисертаційного дослідження, тому вони не мають значного впливу на загальну позитивну оцінку роботи і не знижують її рівень, не заважаючи визнати її завершеною науковою працею.

Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам

За своїм змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертація відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Дисертація включає вступ, три розділи з дев'ятьма підрозділами, висновки, список використаних джерел і додатки. Її назва повністю відображає зміст, підтверджуючи досягнення поставленої мети та виконання завдань дослідження. Робота доповнена додатками, які підкреслюють її практичну значущість. За кожним розділом і за підсумками дослідження сформульовано ґрунтовні висновки, отримані автором особисто. Оформлення та зміст дисертації відповідають вимогам, що висуваються до наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії.

Загальний обсяг дисертації складає 223 сторінки, з них основний текст 207 сторінок. Список використаних джерел налічує 166 найменувань і займає 13 сторінок. Три додатки займають 4 сторінки.

Загальний висновок про відповідність роботи встановленим вимогам МОН України

Дисертаційна робота Балагури Миколи Володимировича на тему: «Роль правових механізмів у зміцненні демократичних інститутів» є актуальним, самостійно виконаним та завершеним науковим дослідженням. Отримані результати та висновки є належно обґрунтованими, містять наукову новизну, мають теоретичне та практичне значення. Автором узагальнено наукові положення, представлені в юридичній літературі, та запропоновано новий підхід до вирішення важливого наукового завдання – аналізу ключових тенденцій і суперечностей у розвитку правових механізмів, що сприяють зміцненню демократичних інститутів сучасної України. Одночасно обґрунтовано необхідність і перспективи переходу країни до наступного етапу конституційної реформи.

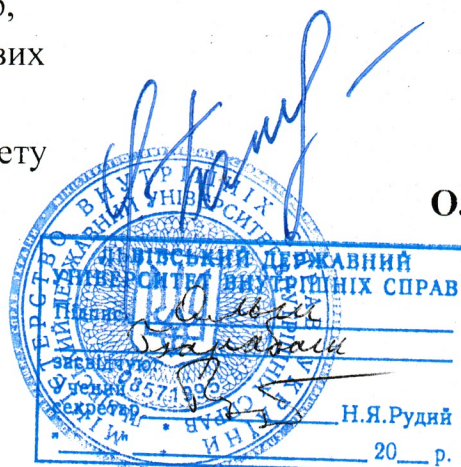
Зміст дисертації відповідає паспорту спеціальності 081 – Право.

Основні наукові результати досить повно відображені у публікаціях. Випадків академічного плагіату не виявлено.

Зазначене свідчить, що дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та «Вимогам до оформлення дисертації», затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 № 40, а Балагура Микола Володимирович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

Доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри загально-правових
дисциплін Інституту права
Львівського державного університету
внутрішніх справ

Ольга БАРАБАШ